

PROJEKTS CILVĒKS

Una Meistere, Ainārs Ērglis

spiriterritory

SARUNAS PAR ESĪBU,
SŪTĪBU UN BŪTĪBU

158 (035)

Me 301

Grāmatas vāka noformējumā un iekšlapu ilustrācijām izmantoti Ata Jākobsona darbu fragmenti no sērijas "Tumšā matērija" (ogle, papīrs, 2014–2015).

Grāmatas un vāka dizaina autors *Aigars Truhins*

Grāmatu atbalsta *Spiriterritory*

Ernesto Neto eseju 5. lpp. no portugāļu valodas atdzejojis *Kārlis Vērdiņš*.

Una Meistere, Ainārs Ērglis

Projekts CILVĒKS

Spiriterritory sarunas par esību, sūtību un būtību

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA

Projektu vadītāja *Meldra Āboliņa*

Redaktore *Jana Boikova*

Korektore *Zinta Stikute*

Mākslinieciskais redaktors *Aigars Truhins*

Maketētāja *Iveta Kļaviņa*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

Red. nr. R-576.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.

Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Una Meistere, 2022

© Ainārs Ērglis, 2022

© Atis Jākobsons, 2022

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums

Apgāds Zvaigzne ABC, 2022

ISBN 978-9934-31-349-3

AUTORU PRIEKŠVārDS

Mums katram ir savi priekšstati par to, kā ir un kā būt. Tas vienkārši tā ir, jo katrs no mums ir citāds. Unikāls fragments kopējā Visuma ekosistēmā. Bez katra no mums tā nebūtu pilnīga. Taču vienlaikus mēs neesam nekas vairāk kā tikai fragments. Šķietami pašpietiekams, bet ārpus tīklojuma un bez mijiedarbības ar to eksistēt un attīstīties nespējīgs.

Tieši mijiedarbība ik dienu izaicina mūsu šķietamos priekšstatus par patiesību. Aizvien paplašinot tās robežas un nojaucot stereotipus par iedomāto, kā ir un kā būt. Kas ir pareizi, un kas ir nepareizi. Visbrīnišķīgākais, senākais un cilvēkam ierastākais veids, kā šai mijiedarbībai ļauties, ir saruna. Bezgalīga saruna pašam ar sevi, kurā ik pa brīdim ienāk kāds cits – jo mēs esam priekš citiem un citi ir priekš mums. Līdzīgi kā ar koku – tas ir pats priekš sevis un vienlaikus priekš visiem tiem, kas to apbrīno, vēro, meklē zem tā ēnu vai lidojuma pauzes mirklī apsēžas uz tā zara.

Lai notiktu saruna, būtisks ir sinhronitātes aspekts – gan laikā (saveidot kopā šos divus vai vairākus bieži vien dažādās pasaules malās mītošos cilvēkus, jo tikpat labi viņi tā arī nekad var nesatīties vai neatrast laiku sarunai), gan telpā. Līdz ar to saruna izslēdz nejaušību vai savtīguma aspektu. Tā ir mijiedarbība, kurā ieguvēji ir abi – jo katra galvā šī saruna notiek citādi, un arī tās pēcgārša katrā rezonē atšķirīgi. Reizēm tā ir tūlītējs impulss jaunām domu ķēdēm, bet reizēm tā ir emocija, kas pilnīgi citādi iekrāso dienu. Taču jebkura saruna vienmēr ir kaut ko mazliet mainījusi, mudinājusi ieskatīties tur, kur iepriekš neesam bijuši, tādējādi piešķirot arī jaunu krāsu mūsu katra pieredzei šajā pasaulē.

Šajā izdevumā apkopotās sarunas tapušas laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam. To varoņiem ir dažādi tituli, un tie pārstāv visdažādākās sfēras – neirozinātņi, mūziku, psihiatriju, fiziku un vizuālo mākslu. Katra no šīm sarunām iemieso noteiktu domu un sajūtu esenci tā brīža laika, notikumu un aktualitāšu kontekstā. To vienojošais elements ir ļaušanās sinhronitātei un sarunas plūdumam, jo tikai tā iespējams sarunāties un būtēt

jaunus tiltus pāri esošajiem priekšstatu cietokšņiem. Jebkurš jauns tilts ir jauna atvērtības un pasaules/sevis izziņas pieredze. Gan sarunā klātesošajiem, gan – mums gribētos cerēt – arī to lasītājiem.

Una Meistere, Ainārs Ērglis

ERNESTO NETO CEĻAVĀRDI

SPIRITERRITORY

Žiboja

Žiboja ir mūsos,
Žiboja ir visā dzīvajā.
Tā ir mūsu šūnās.
Divas Žibojas – viena vīrišķa, otra sievišķa –
Veido mūsu DNA,
Griežoties spirālē, dejojot līdz bezgalībai
No mūsu esamības sākuma līdz beigām.
Žiboja ir mūsu kundalini,
Mūsu mugurkaula kolonna,
Mūsu savienojums starp zemi un debesīm,
Starp materiālo un nemateriālo,
Starp mūžīgo un bezgalīgo.
Kā teiktu joruba cilts ļaudis,
Tā savieno *Orun* un *Aiyê*¹.
Tas ir mūsu dzīvīgums.
Mūsu čiekurveida dziedzeris ir Žibojas galva.
Tā izstaro mūsu spēku,
Tā vada mūs,
Tā māca mūs,
Tā ir visā dzīvajā –
Augos, dzīvniekos un upēs.
Tā ir visās vietās,
Tā kuģo pa dzīves avotu šurpu turpu.
Tā ir visos senajos stāstos,

---

¹ Debesis un zeme jeb gara un fiziskā pasaule. (*Šeit un turpmāk autoru piez.*)

leskaitot to, kas dominēja planētas Zeme kultūrā,
Tajā, kas Mozus grāmata.
Tur tā ir, tā dzemdina cilvēci.
Ja nebūtu anakondas Žibojas,
Kosmiskās, spalvainās čūskas, ko var dēvēt dažādos vārdos,
Kas nestu mums atzīšanas koka augli
Un dotu to levai, lai dalās tajā ar Ādamu,
Māte leva, sieviete leva,
Šodien mūsu šeit nebūtu.
Ādams un leva būtu Paradīzē,
Bet mūsu nebūtu
Ne šeit, ne tur!
Žiboja nes jaunu Mozus grāmatas interpretāciju,
Jo vēlas dziedēt,
Dziedēt šo pārpratumu,
Šo kļūdaino interpretāciju.
Žiboja sapņo un maigi slīd pāri zemei,
Pāri zemes ķermenim,
Sajūt ar savu vēderu, mūsu ķermeņa ķermeni.
Žiboja nerunā ne vārda, bet pasaka visu
Ar elpošanu vien –
Šurpu turpu.
Savā gudrajā spēkā viņa pati ir atzīšanas koks.
Žiboja sapņo,
Žiboja kuģo,
Žiboja apbur,
Žiboja pārvērš
Ar mūziku, ar deju, ar spēku... prieku un mākslu.
Žiboja pati ir māksla.
Žiboja, tāpat kā māksla, prot žņaugt,
Žņaugt, lai izraidītu, lai izceltu visu,
ko vajag attīrīt, izdziedēt, izstrādāt.
Viņa ir orākuls.
Viņa uzdod jautājumus, viņa sniedz atbildes, viņa strādā ar mums.
Žiboja ir visas Zemes dzīvības māte.
Žiboja ir Gaja –
žiboGaja.
Žiboja ir pati Zeme –

žiboZeme.
Mamma Žiboja –
žiboMamma.
Pateicība, Axé, Haux!
Žiboja ir iezemiete.
Mēs visi esam iezemieši.

Ernesto Neto
Rio karnevāls 2021, jauns mēness

Kad 2020. gada 18. februārī viesojos brazīliešu mākslinieka Ernesto Neto studijā Riodežaneiro, lai intervētu viņu topošajam Arterritory.com izdevumam "Arterritory sarunas: Daba. Cilvēks. Nākotne", globālā pandēmija vēl bija tikai nākotne. Protams, mēs runājām arī par Covid-19, bet tobrīd tas lielā mērā bija vēl tikai "Ķīnas vīruss". Lai gan vienlaikus bija skaidrs, ka pārmaiņas līdzšinējā pasaules kārtībā un arī nepieciešamība pēc tām ir neatgriezeniska.

Cita starpā Ernesto teica: "Es domāju, ka jūsu izdevuma nosaukums *Arterritory* ir absolūti lielisks, jo mākslai ir sava teritorija. Reiz sarīkoju izstādi, kuras nosaukums bija "Ķermenis kā teritorija". Teritorijas ideja ir ļoti plaša, un tā var izpausties gan abstraktā, gan materiālā veidā.

Taču ir kāda svarīga detaļa. Portugāļu un, domāju, arī latīņu valodā "teritorija" apzīmē politisku vienību, taču tā ir arī *terra* – zeme, Māte Zeme, mūsu ķermenis. Māksliniecei Ližijai Klarkai (*Ligia Clark*) ir darbs *A Casa é o Corpo* (Māja ir ķermenis, 1968), kuru viņa dēvēja par "bioloģisko arhitektūru" un "ķermeņa nostalgiju". 2014. gadā tas bija izstādīts Ņujorkas Modernās mākslas muzejā (MoMA). Reiz, dejodams pludmales ballītē zem koka, es saņēmu ziņu, būtībā Klarkas darba nosaukuma variāciju, proti, "*A Terra é o corpo*" – "Zeme ir ķermenis". Kad to pasakām šādi, sajūtamies tā, it kā atrastos zemes – *terra* – iekšienē kā daļa no tās; mēs atgūstam ainavu savā ķermenī, un mēs jūtamies kā daļa no šīs ainavas, nevis kā atsevišķa vienība."

Tieši pēc mēneša, kad jau biju atgriezusies Rīgā un pandēmija apgriezusi kājām gaisā ierasto pasaules kārtību, saņēmu e-pastu no Ernesto, kurš beidzās ar vārdiem: "Saglabāsim labu noskaņojumu un virzīsimies

tālāk! Cita starpā, tā kā visi muzeji, galerijas un citas mākslas institūcijas ir slēgtas, šis ir labs un svarīgs mirklis žurnāliem *artterritory foresterritory spiriterritory*.

Ejam tālāk! skauju, mīlu e."

Vēl pēc mēneša, 2020. gada aprīlī, iedvesmojoties no Ernesto vēstules, *Arterritory* aizsāka jaunu rubriku *Spiriterritory* – telpu, kurā tiek risinātas sarunas par būtiskāko: cilvēku, planētu, mūsu attiecībām ar to un mūsu nākotni uz tās. Par to, ko nozīmē būt cilvēkam un būt dzīvam; par mūsu nospiedumu. Apzinoties, ka ilgtspējīga cilvēces nākotne un risinājums šībrīža krīzei (ekoloģiskai, sociālai, politiskai, mentālai) rodams tikai mijiedarbībā – satiekoties dažādu jomu idejām un no tām sintezējot jaunas. Starptautiskā tīklojumā sakņotā dialogā starp senajām zināšanām, dažādām garīgām praksēm un mūsdienu zinātņi; šamaņiem un filozofiem; māksliniekiem un neurozinātniekiem; antropologiem un mūziķiem; politiķiem un reliģiskajiem līderiem; pusaudžiem un pieaugušajiem – tiecoties izrauties no vienas disciplīnas un viena domāšanas "burbuļa" narcisisma.

"Apziņas transformācijai ir jānotiek globālā apmērā," 2020. gada nogalē intervijā *Arterritory.com* teica etnofarmakologs un domātājs Deniss Makena. Un zināmā mērā šie viņa vārdi kļuva par katalizatoru *Spiriterritory* pārtapšanai jaunā un patstāvīgā *Arterritory* atzarā.

Citējot hrestomātisko Alberta Einšteina teicienu: "Mēs nevaram atrisināt problēmas, izmantojot to pašu domāšanu, kas mums bija, tās radot," – transformācijas process nav viegls, un šajā ceļā katram ir jāatrod savī instrumenti. *Spiriterritory* ir stāsts par ceļu un instrumentiem, kas ved tuvāk sev un caur sevi – idejai par ilgtspējīgu pasauli. Mēs ticam, ka tā, par spīti prognozēm, nav utopija.

Spiriterritory nav apzināti izdomāts konstrukts, un vienlaikus tā rašanās nav nejaušība. Tā ir mūsu mazā artava globālās apziņas kosmoloģiskajā vīzijā par labāku pasauli, jo mēs vienkārši ticam, ka tāda ir iespējama. Tāpat nav nejaušība, ka šīs idejas simboliskais krusttēvs ir Ernesto Neto, kuru pirmoreiz satikām pirms sešiem gadiem viņa izstādes atklāšanā Kiasma laikmetīgās mākslas muzejā Helsinkos un kurš toreiz pats vēl bija sava transformācijas ceļa sākumā.

Vienīgais, kas *Spiriterritory* tapšanā patiešām ir bijis apzināts lēmums, – mans pagājušā gada nogalē izteiktais lūgums Ernesto Neto uzrakstīt

ceļavārdus *Spiritterritory*. Ernesto uzrakstīja dzejoli un izvēlējās to ilustrēt ar diviem attēliem no izstādes *O protesto e a serpente* (Protests un čūska), kas notika 2014. gadā Madridē, galerijā *Elba Benítez*, un kas savā ziņā bija pagrieziena punkts arī viņa paša ceļā. 2013. gadā Ernesto pirmoreiz bija saticis Huni Kuin cilti un pirmoreiz dzēris viņu svēto augu ajavasku, kuru viņš simboliski bija ietvēris arī vienā no izstādes darbiem.

Kā izstādes ievadtekstā rakstīja kurators Georgs Stolcs (*George Stolz*): "Izstādei *Protests un čūska*, kā jau liecina tās nosaukums, ir divas asis: viena ir protests – proti, sabiedrības iekšējā reakcija uz pašas slimībām, un otra – mežu, augu un citu radību (ieskaitot cilvēkus) dabiskā pasaule, kuru Neto redz kā vienīgo iespējamo patiesas dziedināšanas avotu. Izstādē ir iekļauti gan darbi, kuros rodama ļoti tiešas atsauces (piemēram, frāze *Quem paga o arrego* – "Kurš par to maksā?") uz vardarbīgajām demonstrācijām, kuras satricināja Brazīliju 2013. gadā un kurās piedalījās arī Neto, kā arī darbi, kas līdzās nostāda tādus objektus kā kristiešu krusts un steki – abus Neto uzskata par "moku instrumentiem." Kā saka Neto, "krusta tēls nav Kristus tēls: tas ir viņa nogalinātāju tēls".

No otras puses, *Protests un čūska* vienlaikus iezīmē arī mākslinieka neseno un joprojām turpinājumā esošo pieredzi ar Huni Kuin, Brazīlijas rietumos mītošo iezemiešu cilti, kura pazīstama ar savu dziļo dabas pasaules izpratni un kuras rituāli ietver šamanisku dziedināšanu un ajavaskas kā svētās medicīnas izmantošanu. Pēc Neto domām, Huni Kuin un viņu attiecības ar dabu norāda uz dziedināšanas iespēju – fizisku dziedināšanu, garīgu dziedināšanu un arī mūsu attiecību ar zemi dziedināšanu – un tādējādi uz nepieciešamo alternatīvu ideoloģijām, kas veidojušas lielāko daļu no tā, kas tiek uzskatīts par daudz "civilizētāku" pasauli. Kā saka Neto: "Zeme ir ķermenis, un daba ir dziedinātāja."

Una Meistere

TĀRPS SERDĒ. KRUSTCELĒS AR EKSISTENCIĀLAJĀM BAILĒM

**Intervija ar amerikāņu sociālo psihologu
Šeldonu Solomonu (*Sheldon Solomon*)**

Intervē **Una Meistere** 2021. g. aprīlī

"Mēs esam ģenētiski homogēna suga. Jebkuri divi cilvēki dažādās planētas malās ir savā starpā tuvākā radniecībā nekā divi pērtiķi, kas sēž viens otram turpat līdzās kaut kur Āfrikā."

Šeldons Solomons ir sociālais psihologs, filozofs un Ņujorkas štata Skidmoras koledžas psiholoģijas profesors. Viņš četrdesmit gadus veltījis pētījumiem par to, kā eksistenciālās bailes no nāves, kā arī nāves realitātes noliegšana iespaido cilvēku kultūru veidošanos un konfliktus un kā trauksme, kas saistīta ar nāves bailēm, ietekmē mūsu uztveri un uzvedību. Viņš pēta arī, kā mūsu pašu mirstīguma apzināšanās saistīta ar apziņas ideju un kāpēc, citējot Seneku, lielākā daļa no mūsu eksistences "nav dzīve, bet vienkārši laiks".

Solomons ar saviem kolēģiem Džefu Grīnbergu un Tomu Piščinski likuši pamatus tā sauktajai "nāves šausmu kontroles teorijai" jeb *TMT (Terror Management Theory)*, sociālās un evolucionārās psiholoģijas teorijai, kuras konceptuālo bāzi veido amerikāņu kultūras antropologa Ernesta Bekera postulāts, ka "cilvēki tiecas pēc jēgpilnas un nozīmīgas dzīves lielākoties tādēļ, lai kontrolētu savas bailes no nāves". Autoru trio grāmatu "*The Worm at the Core: On the Role of Death in Life*" (Tārps serdē – par nāves lomu dzīvē), kas iznākusi 2015. gadā, var uzskatīt par Bekera ideju turpinājumu un platformu turpmākiem pētījumiem.

Bekers nomira pāragri, četrdesmit deviņu gadu vecumā, tikai dažus mēnešus pirms viņa pazīstamākais darbs "Nāves noliegums" ("*The Denial of Death*", 1973) saņēma Pulicera balvu. Visu savu akadēmisko karjeru Bekers pavadīja, meklējot atbildi uz vienu no cilvēces pamatjautājumiem: kas cilvēkus pamudina rīkoties tā, kā viņi to dara? Viņš secināja, ka "cilvēka darbības dzinējspēks lielākoties ir neapzināti centieni noliegt un pārvarēt nāvi". Citiem vārdiem, viena no mūsu visu laiku spēcīgākajām motivācijām ir priekšstats – mēs esam unikāli ar to, ka apzināties, ka reiz mirsim. Bekers raksta, ka šī apziņa noved pie paralizējošām bailēm un vienlaikus ir arī motīvs, kas slēpjas gandrīz aiz visa, ko mēs darām.

"Apziņa, ka mēs, cilvēki, mirsim, dziļi un neatvairāmi iespaido mūsu domas, jūtas un izturēšanos gandrīz ikvienā cilvēka dzīves jomā – vai nu

mēs paši to apzināties, vai ne," grāmatā "Tārps serdē" raksta Solomons, Grīnbergs un Piščinskis.

Solomona pētījumi par nāvi un tās krustpunktiem ar cilvēka uzvedību izpelnījušies ASV Nacionālā Zinātnes fonda (*NSF*) un Ernesta Bekera fonda atbalstu un atspoguļoti godalgotajā dokumentālajā filmā "*Flight from Death: The Quest for Immortality*" (Bēgšana no nāves – nemirstības meklējumi).

"Būtībā mēs četrdesmit gadus esam eksperimentējuši, pētot iespaidu, kādu apzinātas un neapzinātas domas par nāvi atstāj uz visiem cilvēka darbības aspektiem. Riskējot izklausīties pārlieku polemiski, teikšu, ka, manuprāt, mēs patlaban nevaram panākt progresu, risinot pašas akūtākās problēmas, kas apdraud mūsu planētu un mūs kā tās galvenos iemītniekus, ja mēs neņemam vērā lomu, kādu spēlē nāves bailes, trauksme un pārējie ar to saistītie jautājumi. Es negribu teikt, ka ar to var izskaidrot pilnīgi visu, taču, ja mēs par šīm lietām nedomāsim, tad, primitīvi izsakties, diez vai jebko vispār sapratīsim," Solomons sacīja mūsu sarunas gaitā.

Nesen Parīzē bija aplūkojama lieliska Kristiana Boltanska izstāde.

Kā jau visas Boltanska izstādes, tā bija visai eksistenciāla.

Mākslinieks pie tās strādāja Covid pandēmijas laikā un nonāca pie ļoti interesantas domas: "Kopš koronavīrusa izplatīšanās noticis kaut kas briesmīgs, bet vienlaikus ļoti interesants: proti, nāve vairs netiek slēpta. Mēs mēdzām nāvi pilnībā noliegt, taču šodien šīs slimības dēļ esam sākuši runāt par nāvi kā kaut ko mums visapkārt un tuvumā esošu." Vai jūs viņam piekrītat? Vai pastāv iespēja, ka Covid-19 mums varētu palīdzēt pieņemt nāvi, šādi piešķirot mūsu dzīvei papildus jēgu un vienlaikus palīdzot saprast pasauli, kurā dzīvojam?

Lielisks jautājums. Es riskēju radīt iespaidu, ka izlokos, taču, ja es vai jebkurš cits no mums spētu uz to atbildēt, tas varētu kļūt par radikālu pavērsienu. Visā vēstures gaitā bijuši kari un depresijas; plosījušās arī pandēmijas – taču ne pasaulē, kurā mēs sekojam notiekošajam reāllaikā, burtiski bez pārtraukuma. Vai nu mums tas patīk, vai ne, bet mēs visi esam spiesti saskarties ar nāves draudiem, pavisam reāliem vai iedomātiem. Godīgi sakot, man šķiet, ka to vienkārši nevar noliegt, jautājums vienīgi – kas

no tā izriet? Balstoties uz mūsu darbu un jūsu teicamo jautājumu, es sacītu, ka šādi eksistenciāli momenti mūs nostāda tādās kā psiholoģiskās krustcelēs. Es nesaku, ka mēs to apzināties, bet ņemsim kaut vai Heidegeru.

Taisnību sakot, es ilgi izvairījos lasīt Heidegeru, jo viņš bija nacistis. Taču arī nacisti ir cilvēki. Un, manuprāt, dažas no viņa idejām ļoti palīdz tieši šādā aspektā, jo "Esamībā un laikā" viņš rakstīja: "Trauksmes (*Angst*) stāvoklī ikdienas pasaule aizslīd un manas mājas kļūst spokaini svešādas (*unheimlich*) un man nepazīstamas." Tātad brīžos, kad mēs piedzīvojam šādas trauksmainas bailes, šo slimīgo stāvokli, kad mēs vairs nejutamies kā mājās, Heidegers teica, ka, vai nu mēs to apzināties vai nē, tā ir neizbēgama reakcija, kuras gaitā mēs dažādās skaidrības pakāpēs sākam apzināties savas nāves neizbēgamību. Pēc Heidegera domām, viens veids, kā mēs uz to varam reaģēt, ir *Flucht* – bēgšana no nāves: paši to neapzinoties, mēs, savas eksistenciālās trauksmes nomākti, gandrīz burtiski saraujamies kamolā un paslēpjamiem – tādā mērā, ka ar izmisīgu aizrautību nododamies savam kulturāli konstruētajam priekšstatam par realitāti un savu lomu tajā. Būtībā mēs kļūstam par kulturāli konstruētām "miesas marionetēm", kas necieš no trauksmes.

Taču Heidegera izpratnē – un viņš šo apzīmējumu patapinājis no Kirkegora – mēs nejutam trauksmi, jo mūs "iemidzinājis triviālais". Tas var nozīmēt, ka jūs pasīvi sēžat mājās, iestiprinoties ar grādīgiem dzērieniem un skatoties televīziju, vai dodaties iepirkties. Vai arī, kā saka Heidegers, triviālais var jūs iemidzināt citā, satrauktas un drudžainas reakcijas izpratnē: jūs varat ar sirdi un dvēseli nodoties reliģijai, kļūt par kaismīgu kāda harizmātiska politiskā līdera sekotāju vai iecienītās sporta komandas līdzjutēju, aizrauties ar kādu vaļasprieku. Taču Heidegera arguments ir šāds: tā ir nevēlama reakcija uz eksistenciālām bažām. Varētu domāt – tie cilvēki taču nevienam pāri nedara, taču Heidegers piezīmēja (un vēlākajos gados viņš sāka interesēties par vides problēmām un rakstīja par tehnoloģiju), ka šādi cilvēki savos izmisīgajos centienos izvairīties no nepieciešamības pieņemt cilvēka stāvokļa realitāti vēlas padarīt dabu par saviem, kā viņš rakstīja, neizsmeļamajiem rezerves krājumiem (*Bestand*). Man ļoti patīk šis apzīmējums, taču es to nesapratu, līdz kāds Oksfordas profesors man to "pārtulkoja", paskaidrojot, ka lielākā daļa no mums vēlas, lai daba būtu kaut kas līdzīgs vienmēr pieejamam diennakts veikalam. Un tas ir vienkārši tāpēc, ka mēs, psiholoģiski runājot, savā trauksmē

neesam spējīgi pieņemt cilvēka stāvokļa realitāti – faktu, ka mēs esam mirstīgi un pieļaujam kļūdas.

Turklāt runa nav tikai par katastrofāliem vides procesiem. Heidegers gan to nepieminēja, taču viņa skolniece Hanna Ārente rakstīja par to, ka tieši šādu cilvēku dēļ mums bija Hitlers. Un tas pats attiecas arī uz Donaldu Trampu, kurš, manuprāt, ir bīstamākais cilvēks zemes virsū – tieši tā paša iemesla dēļ, kura dēļ tik grūti uzveicams bija Hitlers. Doma ir tāda, ka šāda bēgšana no nāves rada trivialitātes iemidzinātas kulturāli konstruētas miesas marionetes, un es sacītu, ka liela daļa no grūtībām, ar kurām mēs patlaban saskaramies, ir tieši šādu apspiestu nāves baiļu ļaundabīgās sekas.

Bet ir arī labā ziņa... Pievērsīsimies alternatīvai, un tas mūs aizved atpakaļ pie Nīčes, kad viņš sacīja, ka reizēm mums jākļūst par psihisku gruvešu kaudzi, lai kļūtu iespējama kaut kāda produktīva transformācija. Pirms vairāk nekā gadsimta Nīče pasludināja, ka Dievs ir miris. Tas nebija cinisms; viņš vienkārši pateica, ka judeokristīgais pasaules uzskats, kas cilvēkiem tūkstošiem gadu palīdzējis noturēties salīdzinoši vienotiem, vairs nešķiet pārlicinošs vai neapgāzams pietiekami lielam cilvēku skaitam, lai turpinātu kalpot par līdzekli jēgas un vērtību priekšstatu izveidošanai. Un viņš sacīja – atvainojiet, ka tik rupji, – ka nu ir sūdi vagā. Paies gadsimti, iekams viss sakārtosies. Bet tikmēr mums klāsies diezgan traki, un tieši to, protams, mēs šobrīd redzam.

Tātad atgriezoties pie Heidegera un labās ziņas. Viņš sacīja: nu labi, mēs esam sākuši vairāk vai mazāk apzināties, ka nāve ir neizbēgama, taču bēgšana no tās nav labākā atbilde (te Heidegers atkal ņem palīgā Kierkegoru); viņš teica, ka trauksme pilda duālu funkciju: tā mūs atbaida, taču vienlaikus kalpo arī kā aicinājums. Man patīk, kā Heidegers to apraksta: viņš saka, ka trauksme reizēm mūs it kā sūta meklēt savu īsteno patību. Nav obligāti jāapzinās, ka tā notiek, taču tas var notikt diezgan piepeši. Vai arī prasīt zināmu laiku. Heidegers to sauca par acumirkli¹. Viņš pateica vienkārši: pateicoties trauksmei, es esmu sapratis, ka mana kulturāli konstruētā pārliecību sistēma ir savā ziņā meli. Tie ir nepieciešami meli, kā rakstīja Ernests Bekers, tomēr drīzāk cilvēka radīts konstrukts nekā absolūts realitātes atspoguļojums. Tātad Heidegera piedāvātā psihodinamiskā aina ir tāda, ka trauksme burtiski kā ar smilšu strūklu aizslauka mūsu kultūras veidoto priekšstatu par pasauli un par mūsu identitāti šo priekšstatu kontekstā. Tas mūs uz mirkli atstāj bez jebkādam iespējam atrast

¹ *Augenblick* (vācu val.), burtiski – "acs skatiens".

jēgu un vērtību. Tādā mirklī tu esi neviens, kas neatrodas nekur un nedara neko.

Jā, pastāv iespēja iekrist eksistenciālajā bezdibenī. Taču uz šo situāciju var reaģēt, arī pieņemot nāvi ne kā kaut ko tādu, kas ar mums notiks kādā miglainā, konkrēti nezināmā nākotnes momentā; tā vietā tu pieņem realitāti, ka, teiksim, pēc piecām sekundēm pa logu var ielidot komēta un tu pārvērtiesies par dūmu stabu. Vai arī tu vari iziet uz ielas un pakļūt zem mašīnas vai arī iet bojā pandēmijā. Citiem vārdiem, es pieņemu, ka mana nāve vienmēr var pienākt jau nākamajā brīdī. Un es pieņemu tā saukto eksistenciālo vainas apziņu – domu, ka man pastāvīgi jāizdara izvēle, neraugoties uz faktu, ka daudzos gadījumos to ierobežo tā realitāte, ka es esmu iesviests šajā pasaulē manis neizvēlēta laikā un vietā.

Es ienācu pasaulē Ņujorkā kā vīrietis pirms kādiem 70 gadiem. Taču es tikpat labi būtu varējis piedzimt, teiksim, par kazu ganu Mongolijā vai par kazu varbūt trešajā gadsimtā. Tātad es saprotu, ka daudzējādā ziņā es esmu nejauši izvēlētu kultūras un vēstures faktoru radīts artefakts un ka dažos gadījumos šīs robežas iegrožo manu izvēli. Tomēr es pieņemu, ka man tik un tā jāizvēlas vai jāpacieš, kā to sauca dzejnieks Rainers Marija Rilke, "nedzīvotās dzīves vaina". Man ļoti patīk šī frāze.

Tātad Heidegers saka: ja tu spēj samierināties ar nāvi, pieņemt savu eksistenciālo vainas apziņu, tad, pat ja tas nešķiet acīmredzami – un šajā vietā viņš kļūst ļoti budistisks, jo Buda teica, ka apgaismība ir visai parasta lieta, – tu atgriezies pasaulē, un var gadīties, ka tā neizskatīsies vai neliksies īpaši citāda. Taču viņš apgalvo, ka tu būsi radikāli pārvērties un ka tas atspoguļosies tavās attiecībās ar citiem cilvēkiem un citām lietām. Heidegers to sauc par "apsteidzošu izlēmīgu apņēmību" (*vorlaufende Entschlossenheit*). Un man šis apzīmējums ļoti patīk. "Apsteidzošs" – tātad tu it kā raugies uz priekšu, un tas ir labi. Un "izlēmīga apņēmība" ir apbrīnojama pārlicība par to, kas jādara. Tātad Heidegers it kā saka: kad tā notiek, dzīve fenomenoloģiski ir kā nebeidzams piedzīvojums, ko caurvij "nesatricināms prieks".

Heidegers nebija naivs. Viņš neteica, ka tas pieliks punktu trauksmei vai ciešanām. Patiesībā jau tieši otrādi: lai cilvēks būtu pilnīgi atvērts jauniem pieredzējumiem, viņam nākas pieņemt faktu, ka emocionālais vēja rādītājs palaiķam pagriežas uz radikāli atšķirīgu debess pusi.

Un vispēdīgi, atgriežoties pie jūsu lieliskā jautājuma par to, vai kovids varētu būt arī kaut kā laba vēstnesis. Mana piesardzīgi optimistiskā

atbilde ir – jā. Tiesa gan, manā planētas pusē daudzi amerikāņi savā reakcijā uz pandēmiju sākuši atgādināt nacistus, un tas ir ļoti biedējoši.

Taču gan Amerikā, gan arī citur pasaulē netrūkst citādu cilvēku, kuri savā domāšanā kļuvuši daudz ekumeniskāki, atraduši plašākus apvāršņus.

Amerikas Savienotās Valstis, kuras celtas uz genocīda pamatiem, būvētas uz vergu mugurām, ir strukturāli rasistiska un fundamentāli balta valsts. Bija jānotiek Džordža Floida slepkavībai – tas ir cilvēks, kurš nomira, kad policists astoņas minūtes bija spiedis ar celi viņam uz kakla... Nu, tas tiešām kaut ko izraisīja. Taču es nedomāju, ka viss būtu tā izvēršies, ja mēs tobrīd nebūtu pandēmijas vidū. Bez pandēmijas, manuprāt, reakcija būtu bijusi apmēram šāda – nu, tas gan bija nelāgi... Un pēc trim dienām mēs pārslēgtos uz jaunu neapbruņota krāsainā amerikāņa slepkavību, ko pastrādājuši likumsargājošie dienesti. Varbūt pandēmija kļuš par impulsu, kas pamudinās sākt risināt šos senos rasu līdztiesības jautājumus mūsu valstī.

Piedevām vēl ASV ir pasaules vienīgā tehnoloģiski augsti attīstītā valsts, kurā nav vispārējas veselības aprūpes. Un tomēr – varbūt mēs beidzot sāksim tiekties šādā virzienā, jo pietiekami daudz cilvēku sākuši raizēties arī par citiem, ne tikai par sevi. Ja mēs šo tendenci tagad varētu izvērst plašumā...

20. gadsimta 60. gados Martins Luters Kings sacīja, ka mēs visi esam savā starpā saistīti; pasaule ir maza, mēs visi esam ieausti šajās "kopīgajās likteņa drānās". Un pie tā, kas, es ceru, varētu notikt, pieder arī vajadzība uztvert šo atziņu nopietni.

Nevienu no lielajām problēmām, ar ko cilvēcei šodien jācīnās, – ekoloģiskas apokalipses tuvošanās, politiska un ekonomiska nestabilitāte, nākotnes pandēmijas – nav iespējams efektīvi risināt bez patiešām ciešas sadarbības starp valstīm. Es nekādā ziņā nevēlos teikt, ka visām planētas zemēm jāatsakās no saviem paradumiem un tradīcijām un visiem jāklūst par amerikāņiem. To jau tāpat dara pārāk daudzi, bet tas ir tieši pretējais tam, kas mums nepieciešams. Mums nepieciešams, lai ikviena kultūra paliktu tāda, kāda tā ir, un lepotos ar savām tradīcijām, kas daudzus gadījumos veidojušās, daudzus gadu tūkstošus dzīvojot vienā noteiktā ģeogrāfiskā apgabalā. Mums vajadzīgas šīs zināšanas un gudrība. Bet es piedāvāju sadarbību starp indivīdiem un kultūrām, kuras tie pārstāv. Un ar to es nekādā ziņā nedomāju konglomerāciju vai homogenizāciju. Tas būtu tikpat slikti kā mēģināt tikt galā katram uz savu roku.